

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Анна Плачкова, представена за придобиване на ОНС „доктор“ по специалност 3.3. Политически науки

от проф. Антоний Тодоров, д.п.н., Нов български университет, специалност „Политически науки“

Темата на представената дисертация е „Потенциал на Европейския съюз за демократизация на страните, кандидатстващи за членство в него - натрупан опит и перспективи“. Разработена е на 213 страници и включва въведение, три глави, заключение, библиография и приложение. Библиографията включва 189 източника, от които 27 на български език и 162 на английски език. Научен ръководител е проф. Георги Д. Димитров, д.с.н.

Представената дисертация защитава следната теза, формулирана в увода: „Върховенството на правото започва да се смята за основно измерение на качеството на демокрацията, която ЕС насърчава чрез политиката на разширяване в страните, кандидатстващи за членство“. Изследването е на условията за тази „тиха“ промяна в политиката на разширяване на ЕС и представлява действителен научен проблем. Но зад така формулираната теза изследването всъщност прави друго, и то изглежда не само по-важно, но и по-интересно от гледна точка на днешната агенда на социалните науки – то очертава „границите на възможността за трансформиращо въздействие на ЕС в полето на демократизацията“. Именно това намирам за най-доброто постижение на представената дисертация.

На основата на така формулираната основна теза, Анна Плачкова си поставя и две основни задачи в своето изследване: „предефиниране на изходното разбиране за естеството на демокрацията и, следователно, разбирането за политиките на ЕС за демократизация, включително и какви са ограниченията за неговото положително влияние.“ Център на изследването е моделът на ЕС за демократизация чрез интеграция, но вече с основния критерий за върховенството на правото. Тя прави систематично сравнително изследване на присъединителния и предприсъединителния процес в четири държави - България и Румъния (като примери на „забавено“, но осъществено присъединяване“ и Сърбия и Македония (като страни-кандидатки, но сходни в много отношения с България). Изборът на казуси е добра находка, още повече, че е аргументирано защитен от авторката.

Намирам също така за положително постижение на дисертацията провеждането на емпирично изследване – дискурсивен анализ на 29 доклада на Европейската комисия за мониторинг на предприсъединяването и присъединяването (избягвам бюрократичното им наименование, което е удобно за администрацията, но не и за една по-широка образована публика). Методът на този анализ е пространно описан като кодиране,

класификация и систематизация на дискурсивни единици, като се прилага и количествен анализ. Наистина, такъв по същество „контент анализ“ би могъл да се направи по-добре и със специализиран софтуеър, но вероятно достъпът до него би бил непосилен за редовна докторантка в България. Впрочем заключенията, които Анна Плачкова прави на основата на своя метод, са убедителни и аргументирани.

Избраната структура на текста съответства напълно на търсената аргументация на основната теза и представя адекватно избрания изследователски модел. Първата глава търси отговор на един все по-важен въпрос – що е демокрация? Или по-скоро, какво е новото разбиране за демокрацията в началото на XXI век, с оглед на натрупания опит от разширяването на ЕС. Авторката основателно изтъква, че десет години след присъединяването на последните страни от Източното разширяване на ЕС процедурните стандарти на демокрацията от западен тип са спазени (политически плурализъм, редовни избори, търпимост към опонентите липса на насилие), но същевременно липсва отговорното управление като същност на демократичния режим. Анна Плачкова прави качествен и достатъчно пълен преглед на основните теоретични разбирания за демокрацията и нейното обновление в началото на XXI век.

В този план, обаче, авторката споделя малко безкритично едно разпространено в академичната общност мнение, че „в Западна Европа съвременната представителна демокрация е резултат от многовековен исторически процес, докато в СЦИЕ историческите процеси са били съществено различни, поради добре известни причини“. Стандартното обяснение за тежестта на 45-те години комунистически режим като оправдание за неуспешната демократизация е споделяно от много автори. Но от друга страна, много страни в Западна Европа също имат многобройни прекъсвания на демократизацията, а за някои от тях демокрацията е донякъде също нова (Португалия, Гърция, Германия).

Тази теза се развива донякъде и във втората глава, посветена на източното разширяване като тест за ЕС да демократизира обществата. Авторката аргументира тезата, че „условността е най-важният инструмент на ЕС в провеждането на неговата политика за разширяване, чрез който той упражнява преобразуващо въздействие в тези страни.“ Но отново отбелязва „липсата на силни демократични и капиталистически традиции и несигурна среда“ като причина за не съвсем успешната демократизация в ЦИЕ. Тук, наред с другото, има смесване на две различни логики (както още през 1981 г. отбелязват Агнеш Хелер и Ференц Фехер в „Постмодерната политическа ситуация“): логиката на демокрацията и логиката на капитализма. Много днешни изследователи виждат пазарния капитализъм в неговия неолиберален вариант като един от източниците на неуспешната демократизация на страните от ЦИЕ, а и другаде.

Вече отбелязах доброто постижение на изследването с емпиричното изследване, представено в трета глава. Използвани са 29-те доклада на ЕК за България, Сърбия и Македония. Разработен е въпросник, направено е кодиране, класификация и систематизация. Целта е да се провери емпирично „широко разпространената теза за

съдържателното отместване в посоката на провежданата от ЕС политика към приоритетно насърчаване на качество на демокрацията и отстояване на върховенството на правото“ или т. нар. „нов подход“. Ще отбележа успехът на изследователското начинание - двете основни хипотези (за нарастване на значението на върховенството на правото и за процеса на детайлизиране на предприсъединителната условност) са потвърдени от емпирично получените резултати.

Смятам, че е представено научно изследване на високо равнище, спазващо всички стандарти. Но именно защото е научно изследване, може да се подложи на критика и търпи някои забележки.

Първата е свързана с общото разбиране за избора на „гранични случаи“ в изследването на ефекта на ЕС върху демократизацията (България, Румъния, Сърбия, Македония). Въпросът тук, който може да бъде зададен, е защо по-големите проблеми с демократизацията дойдоха от Унгария и Полша, а не от „граничните случаи? Не приемаме ли малко безкритично разбирането за „неузрялостта“ за демокрация на православните и някак си свързаните по-тясно културно с Русия държави от ЦИЕ за разлика от католическите и повече „западните“ страни от региона?

Вторият въпрос е по повод на мониторинговите доклади. Те са резултат от работата на администрацията, макар да получават политическа санкция. Но не можем ли да подозираме, че езикът в тях е често езикът на администрацията и че в някои случаи определени формулировки просто преливат от един доклад в друг без някаква особена причина?

Бих отправил и няколко по-формални забележки. Например за използваните източници. По такава тема ми изглежда плодотворно позоваването на едно значително изследване от 2006 г. на Vivien A. Schmidt, *Democracy in Europe: The EU and National Politics*, което е изцяло в проблематиката на въздействието на ЕС върху националните политически системи и обратно. И като допълнение, не навсякъде в текста систематично се употребяват името и фамилията на цитираните автори, което понякога затруднява идентифицирането на източниците от читателя.

В заключение ще отбележа, че е представено едно висококачествено и полезно научно изследване на съществен академичен проблем, което съответства изцяло на приетите критерии. Представената дисертация е основание за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по специалност „Политически науки“ на Анна Плачкова. В допълнение бих насърчил авторката да разработи монография на основата на своето изследване.

Проф. Антоний Тодоров, д.п.н.